

Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi

Academic Journal of History and Idea

ISSN: 2148-2292

10 (1) 2023

<https://doi.org/10.46868/atdd.2023>.

HEYDƏR ƏLİYEV
100

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş tarihi | Received : 11.07.2023

Kabul tarihi | Accepted: 20.07.2023

Yayın tarihi | Published : 25.08.2023

Günel Aslanlı

<https://orcid.org/0000-0002-4720-0195>

Leading researcher of the "Aliyev studies" department of the A.A. Bakikhanov Institute of History of the Azerbaijan National Academy of Sciences, doctor of philosophy in history, Azerbaijan, g.aslanli85@gmail.com

Atf Künyesi | Citation Info

Aslanlı, G. (2023). Azərbaycan Respublikasında İdmanın İnkişaf Perspektivlərinin Qurulmasında Heydər Əliyev Siyasətinin Rolu. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, Azərbaycan Halkının Milli Lideri Heydər Alirza Oğlu Aliyev'in Doğumunun 100. Yılı Özel Sayısı*, 10 (1), 131-143.

Azərbaycan Respublikasında İdmanın İnkişaf Perspektivlərinin Qurulmasında Heydər Əliyev Siyasətinin Rolu

Xülasə

1993-cü ilin iyununda Azərbaycanda hakimiyyətə Heydər Əliyevin qayıdışı, Azərbaycan Respublikasında idmanın inkişaf perspektivlərini qura biləcək dövlət siyasətinin və xüsusi idman strategiyasının hazırlanması ölkədə bədən tərbiyəsinin təşkilinin və idmanın inkişafının hüquqi-normativ bazasının yaradılmasını da şərtləndirdi. İlk olaraq Azərbaycan Respublikası Prezidenti Heydər Əliyevin fərmanı ilə Gənclər və İdman Nazirliyi yaradıldı. Prezidentin bu fərmanı ölkədə bədən tərbiyəsinin təşkilinin və idmanın inkişafının hüquqi-normativ bazasının yaradılmasının ilk

addımı və növbəti hüquqi-normativ sənədlər üçün özü yaratmış oldu. Ümummilli lider Heydər Əliyevin Azərbaycan bədən tərbiyəsinin və idmanın inkişafı təməlinin qoyulması istiqamətində gördüyü növbəti böyük addım – 1997-ci ildə imzaladığı «Bədən tərbiyəsi və idman haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu» oldu. Müstəqilliyini bərpa etmiş Azərbaycan Respublikasında bədən tərbiyəsinə müasir tələblərə uyğun şəkildə təşkil etmək üçün idmanın maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi də vacib şərtlərdən biri idi. Ümummilli lider Heydər Əliyevin hakimiyyətə yenidən qayıdırdından sonra ölkədə idmanın və bədən tərbiyəsinin inkişafı dövlət siyasətinin prioritet qollarından birinə çevrildi, bu sahədə yüksəlişin əsası qoyuldu.

***Açar sözlər:** Azərbaycan idmanı, idman siyasəti, beynəlxalq əlaqələr, inkişaf perspektivləri*

The Role of Heydar Aliyev's Policy in Establishing the Development Prospects of Sports in the Azerbaijan Republic

Abstract

The return of Heydar Aliyev to power in Azerbaijan in June 1993, the development of a state policy and a special sports strategy that could establish the prospects for the development of sports in the Azerbaijan Republic conditioned the creation of a legal-normative basis for the organization of physical education and the development of sports in the country. First, the Ministry of Youth and Sports was established by the decree of the President of the Azerbaijan Republic Heydar Aliyev. This decree of the President was the first step in the creation of the legal-normative basis for the organization of physical education and the development of sports in the country and created the basis for the next legal-normative documents. The next big step taken by national leader Heydar Aliyev in the direction of laying the foundation for the development of physical education and sports in Azerbaijan was the “Law of the Azerbaijan Republic on physical education and sports” signed in 1997. In order to organize physical education in accordance with modern requirements in the Azerbaijan Republic, which has regained its independence, strengthening the material and technical base of sports was one of the important conditions. After the national leader Heydar Aliyev's return to power, the development of sports and physical education in the country became one of the priority branches of the state policy, and the foundation for advancement in this field was laid.

***Keywords:** Azerbaijani sports, sports policy, international relations, development prospects*

Giriş

Müasir Azərbaycan Respublikasında idman sosial həyatın ən önəmli komponentlərindən biridir. 1991-ci il oktyabrın 18-də dövlət müstəqilliyini bərpa edən respublikada bədən tərbiyəsinin və idmanın inkişafının birinci vacib tərəfi bu sahələrin hüquqi-normativ bazasının yaradılması və maddi-texniki təchizatının təminatı olmuşdursa,

ikinci tərəfi – peşəkar idman növlərinin inkişaf etdirilməsi və bədən tərbiyəsinin kütləviləşdirilməsidir. Bədən tərbiyəsi və idman növlərinin inkişafı və kütləviləşdirilməsinin respublika və beynəlxalq miqyasda müvafiq idman yarışları və tədbirləri ilə əlaqələndirilməsi də bu sahədə vacib şərtlərdən idi.

Gənclərin fiziki və mənəvi tərbiyəsində idmanın və fiziki tərbiyənin daha bir önəmli tərəfi əmək fəaliyyəti və vətənpərvərlik məsələləri ilə bağlıdır. Belə ki, sağlam həyat tərzi, fiziki hazırlıq istehsalata yüksək əməkqabiliyyətli və peşəkar gənclərin cəlb edilməsinə imkan verir və ölkənin iqtisadi inkişafına təsir edən amil kimi çıxış edir. Bundan əlavə sağlam gəncliyin yetişdirilməsi Vətənin müdafiəsi işi üçün də vacib şərtlərdən biridir ki, fiziki tərbiyənin və idmanın bu məsələdə rolu böyükdür.

Bütün bu vacib məqamları nəzərə alaraq, müasir dövrdə sivil dövlətlərdə fiziki tərbiyə və idmanın inkişafı gənclər siyasətilə uyğunlaşdırılaraq ümumi strategiyaya tabe etdirilir. Gənclərin fiziki, zehni və mənəvi inkişafına şərait yaratmaq, onların imkan və bacarıqlarının reallaşdırılmasına, sosial və iqtisadi problemlərinin həllinə və hüquqlarının müdafiəsinin təmin olunmasına kömək etmək dövlət siyasətinin prioritetlərindəndir.

Qədim dövlətçilik ənənələrinə və mədəniyyətə malik olan Azərbaycanda gənclər hər zaman cəmiyyətin hərəkətverici qüvvəsi olmuş, idman isə bütün dövrlərdə ölkənin və gənclərin inkişafının əhəmiyyətli amillərindən biri olmuşdur. Atlı idman oyunları, güləş, yumruq döyüşü, şahmat kimi idman növləri Azərbaycanda hələ qədim dövrdən yayılmışdır. Orta əsrlərdə bu idman növlərinin inkişafı davam etmiş, yeni dövrdə, xüsusilə XX əsrdə Azərbaycanda bədən tərbiyəsinin və idmanın inkişafına xüsusi diqqət ayrılmışdır. 1960-ci illərin sonu – 1970-ci illərin əvvəllərində istər gənclər siyasətində, istərsə də bədən tərbiyəsinin təşkili sahəsində böyük yüksəliş başlamışdır.

Heydər Əliyevin Azərbaycana birinci rəhbərliyi dövründə bütün sahələrə olduğu kimi, idmanın da inkişafına böyük önəm vermişdir. İlk öncə idmanın maddi-texniki bazasının yaradılması və təşəkkülü üçün xeyli işlər görülmüşdür. Bir sıra idman kompleksləri, qurğuları, zalları tikilmiş, meydançalar salınmış, böyük idman-sağlamlıq mərkəzləri açılmışdır. 1970-ci illərdə Bakıda 250 idman meydançası və şəhərceyi salınmış, 1973-cü ildə Bakıda möhtəşəm idman sarayı inşa edilmişdir. 1974-cü ildə ölkənin 36 rayonunda 59 uşaq-gənclər idman məktəbi fəaliyyət göstərirdi. Beləki, Heydər Əliyev respublikada bədən tərbiyəsi və idmanın gənclər arasında geniş yayılmasını və inkişafını məktəblərdə gənclərin bədən tərbiyəsi və idmanla əhatə olunmasında görürdü. Məhz Heydər Əliyevin təşəbbüsü nəticəsində məktəblərdə bədən tərbiyəsi dərslərinə diqqət artırıldı və bu sahədə irəliləyiş gözəçaracaq dərəcədə oldu. Artıq 1970-ci ildə orta məktəblər və uşaq-gənclər idman

məktəblərində SSRİ-nin 5 idman ustası, 126 usta namizəd, idman birinciləri, 44 min gənc kateqoriyalı idmançılar, 100 mindən çox idmanın müxtəlif növləri üzrə namizədlər yetişdirilmişdir (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin İctimai-Siyasi Sənədlər Arxivi, fond 1, siy.58, iş 128). Azərbaycan Respublikasında bədən tərbiyəsinin təşkili və idmanın inkişafı üçün hüquqi bazanın yaradılması müstəqilliyini bərpa etmiş dövlətin sosial siyasətinin tərkib hissəsi idi: qədim tarixi ənənələri olan, XX yüzillikdə isə bir sıra uğurlara imza atan Azərbaycan idmanı 1990-cı illərin əvvəllərində müstəqil inkişaf imkanı əldə etmişdi. Bu imkandan müstəqil Azərbaycan Respublikasının siyasi, sosial və mədəni inkişafı üçün istifadə etmək, beynəlxalq nüfuzunun artırılmasına cəlb etmək üçün dövlət siyasəti və xüsusi idman strategiyası zəruri idi. Bunun üçün isə ilk növbədə, ölkədə bədən tərbiyəsinin təşkilinin və idmanın inkişafının hüquqi-normativ bazası yaradılmalı idi.

Lakin Ermənistanın Azərbaycana qarşı elan edilməmiş təcavüzkar müharibəsi, SSRİ-nin dağılması və əvvəlki iqtisadi əlaqələrin qırılması səbəbi ilə ölkədə yaranmış ağır sosial-iqtisadi durumu, həmçinin vətəndaş qarşudurması və hətta 1993-cü ilin əvvəllərində başlayan vətəndaş müharibəsi yuxarıda sadaladığımız məsələlər – bədən tərbiyəsinin təşkili və idmanın inkişafı üçün xüsusi dövlət siyasətinin aparılması və strategiyasının hazırlanmasını arxa plana keçirmişdi. Obyektiv səbəblərlə yanaşı, 1990-cı illərin başlanğıcında ölkədə idmanın inkişafını ləngidən subyektiv amillər də az deyildi: ölkə rəhbərliyində peşəkar siyasətçilərin olmaması, bu rəhbərlərin ölkədəki hərc-mərcliyin qarşısını almaq bacarığından məhrum olması Azərbaycanın peşəkar idmançılarının respublikanı tərk etməsinə, müvafiq idman qurumlarına da qeyri-peşəkarların rəhbərlik etməsi ilə nəticələnmişdi. Təəccüblü deyil ki, bu illərdə ölkədə bədən tərbiyəsinin təşkilinin və idmanın inkişafının hüquqi-normativ bazası yaradılması məsələsi aktual deyildi (Aslanlı, 2021). İstər Azərbaycan Respublikasının siyasi və sosial-iqtisadi həyatında, istərsə də beynəlxalq əlaqələrində yaranmış bu ağır durum çox çəkmədi: 1993-cü ilin iyununda Azərbaycanda hakimiyyətə Heydər Əliyevin qayıdışı ilə ölkədə kardinal dəyişikliklər dövrü başladı. Bu dəyişikliklər birmənalı şəkildə pozitiv xarakter daşımaqla, respublika həyatının bütün sahələrini, o cümlədən bədən tərbiyəsinin təşkili və idmanın inkişafı sahələrini də əhatə etmiş oldu. Azərbaycan Respublikasında idmanın inkişaf perspektivlərini qura biləcək dövlət siyasətinin və xüsusi idman strategiyasının hazırlanması ölkədə bədən tərbiyəsinin təşkilinin və idmanın inkişafının hüquqi-normativ bazasının yaradılmasını da şərtləndirdi (Heydər Əliyev və Azərbaycanda Olimpiya Hərəkatı, 2002). İlk olaraq Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 26 iyul 1994-cü il tarixli, 179 sayılı fərmanı və Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin 26 iyul 1994-cü il tarixli, 861 sayılı qərarı ilə Azərbaycan Respublikası Gənclər və İdman Nazirliyi yaradıldı. Prezidentin bu fərmanı ölkədə

bədən tərbiyəsinin təşkilinin və idmanın inkişafının hüquqi-normativ bazasının yaradılmasının ilk addımı oldu və növbəti hüquqi-normativ sənədlər üçün özlü yaratmış oldu. Belə ki, Azərbaycan Respublikası Gənclər və İdman Nazirliyinin yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin fərmanının 2-ci bəndində nazirliyin funksiyalarını, hüquq və vəzifələrini əks etdirən Əsasnamənin hazırlanması nəzərdə tutulmuşdu. Əsasnamədə gənclər siyasəti ilə yanaşı fiziki tərbiyə və idman sahəsində də nazirliyin başlıca fəaliyyət istiqamətləri öz əksini tapmışdı: Azərbaycan Respublikasında bədən tərbiyəsi sahəsində milli proqramın həyata keçirilməsi; Azərbaycan xalqının milli-mənəvi dəyərlərinə əsaslanan sağlam həyat tərzinin əhali arasında aşılmasının təmin edilməsi, bədən tərbiyəsinin geniş təbliğinin təşkil edilməsi; əhali, xüsusilə böyüməkdə olan gənc nəsil arasında idmanın və bədən tərbiyəsinin kütləviliyinin təmin edilməsi məqsədilə digər dövlət orqanları və ictimai təşkilatlarla birlikdə onların maddi-texniki bazasının inkişaf etdirilməsi; Azərbaycanın beynəlxalq idman əlaqələrinin genişlənməsinə köməklik göstərilməsi (Bədən tərbiyəsi və idmanla bağlı hüquqi sənədlər. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərman və sərəncamları, qanunlar, dövlət proqramları, qərarlar və normativlər (1994-2008-ci illər), 2008). Fərmanda həmçinin, Azərbaycan Respublikasının Gənclər və İdman Nazirliyinə tapşırırdı ki, gənclərlə iş sahəsində milli siyasət konsepsiyasını və əhalinin fiziki tərbiyə proqramını hazırlayıb, təsdiq olunmaq üçün Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin. Bu sənəddəki tövsiyə və tapşırıqlar respublika idmanının güclü hüquqi bazasının qurulması məqsədi daşıyırdı.

Bu sənədin qəbulunun ardınca 1994-cü il 26 iyul fərmanı ilə Azərbaycan Gənclər və İdman Nazirliyi formalaşdırıldı. Belə bir nazirliyi yaradıb düzgün istiqamətləndirməklə, Heydər Əliyev bir gedişlə iki məsələnin həllinə yol açdı. İdman işlərinin həllində lazım olan ikinci təşkilatın simasında bundan daha böyük, daha önəmli, həm də daha mürəkkəb və keçid dövrü üçün həyati vacib bir işi görməli (pərakəndə gənc qüvvələri vahid ümumi məqsədlər ətrafında birləşdirməli, onları epoxal, ümumdövlət əhəmiyyətli strateji vəzifələrin həllinə yönəltməli) qurumun əsasını qoymuş oldu (10 il öncə başlayan yol. Sənədli publisistika, 2007). Azərbaycan Respublikası Gənclər və İdman Nazirliyinin yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 1994-cü il fərmanı respublikada bədən tərbiyəsinin təşkili və idmanın inkişafı istiqamətində hüquqi-normativ bazanın yaradılmasını sürətləndirdi. Beləki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Azərbaycanda bədən tərbiyəsinin və idmanın inkişafı təməlinin qoyulması istiqamətində imzaladığı növbəti sənəd - 23 dekabr 1997-ci il tarixli 417-İQ sayılı “Bədən tərbiyəsi və idman haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu” ölkədə bədən tərbiyəsi və idman sahəsində münasibətləri

tənzimləməyə, Azərbaycan Respublikasının idman siyasətini müəyyənləşdirməyə, xüsusi idman strategiyasının qurulmasına yönəlmiş hüquqi addım idi (Bədən tərbiyəsi və idmanla bağlı hüquqi sənədlər. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərman və sərəncamları, qanunlar, dövlət proqramları, qərarlar və normativlər (1994-2008-ci illər, 2008). “Qanun”un vəzifələri vətəndaşların bədən tərbiyəsi və idmanla məşğul olmaq hüququnu təmin etməkdən; bədən tərbiyəsi və idman sisteminin fəaliyyəti və inkişafı üçün hüquqi təminat yaratmaqdan; fiziki və hüquqi şəxslərin bədən tərbiyəsi və idman sahəsindəki hüquqlarını, vəzifələrini və məsuliyyətini müəyyən etməkdən, bu sahədə yaranan münasibətləri tənzimləməkdən ibarət idi (Bədən tərbiyəsi və idmanla bağlı hüquqi sənədlər. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərman və sərəncamları, qanunlar, dövlət proqramları, qərarlar və normativlər (1994-2008-ci illər, 2008; <https://www.mys.gov.az/idman/idman-siyasti>). 2000-ci illərin əvvəllərində ölkəmizin beynəlxalq nüfuzunun güclənməsi, hüquqi-dövlət quruculuğu sahəsində əldə edilən böyük uğurlar, gənclərin siyasətə daha ardıcıl şəkildə qatılması bu dəyişikliklərin hüquqi tərəfini tənzimləməyi şərtləndirdi. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin 18 aprel 2001-ci il tarixli fərmanı Azərbaycan idmanının tarixində yeni mərhələnin əsasını qoydu. “Azərbaycan Respublikasının Gənclər, İdman və Turizm Nazirliyinin yaradılması haqqında” Prezident Fərmanına görə, Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Xarici Turizm Şurası ləğv edildi, Azərbaycan Respublikasının Gənclər və İdman Nazirliyi Azərbaycan Respublikasının Gənclər, İdman və Turizm Nazirliyinə çevrildi. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 18 sentyabr 2001-ci il tarixli 528 sayılı fərmanı ilə isə Azərbaycan Respublikası Gənclər, İdman və Turizm Nazirliyinin əsasnaməsi təsdiq edildi (Bədən tərbiyəsi və idmanla bağlı hüquqi sənədlər. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərman və sərəncamları, qanunlar, dövlət proqramları, qərarlar və normativlər (1994-2008-ci illər, 2008). Yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin imzaladığı 23 dekabr 1997-ci il tarixli 417-İQ sayılı “Bədən tərbiyəsi və idman haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu” müstəqilliyini yeni bərpa etmiş ölkədə bədən tərbiyəsi və idmanın inkişafı sahəsində münasibətləri tənzimləmiş oldu, Azərbaycan Respublikasının idman siyasətini müəyyənləşdirdi, xüsusi idman strategiyasının qurulmasına yönəlmiş hüquqi addım oldu.

Ölkədə aparılan sosial-iqtisadi quruculuq işləri, xüsusi iqtisadi strategiyanın işlənilib hazırlanması və həyata keçirilməsi, respublikanın beynəlxalq iqtisadi və mədəni əlaqələrinin, həmçinin idman əlaqələrinin genişlənməsi, Azərbaycanın dünya ölkələri sistemində iri miqyasda inteqrasiyası bəzi hüquqi-normativ sənədlərdə dəyişiklikləri zəruri etdi. Belə ki, 2000-ci illərin əvvəllərindən başlayaraq Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq idman

hərəkətlərində ən fəal şəkildə iştirakı, bölgələrdə idman hərəkətinin genişlənməsi və perspektivlərinin artması, idmanın hüquqi və sosial təminatı bazasının genişlənməsi Bədən tərbiyəsi və idman haqqında Azərbaycan Respublikasının yeni Qanununun verilməsi zərurətini yaratdı. Əvvəlki qanunun qəbulundan ötən 11 il ərzində ölkəmizdə baş vermiş sosial-iqtisadi dəyişikliklər, inkişaf, respublika və beynəlxalq idman aləmindəki yeniliklər xalqımız üçün böyük mahiyyət kəsb edən bu sənədə yenidən baxılmasını günün zərurəti kimi qarşıya məqsəd qoymuşdu. Qanunun yeni layihəsi əsasən bu sahə üzrə mövcud olan sənədin bazasında hazırlanmışdı. Eyni zamanda yeni layihədə MDB-nin Parlamentlər Şurası tərəfindən birliyə daxil olan dövlətlər üçün hazırlanmış “Bədən tərbiyəsi və idman haqqında” model qanunun layihəsindən istifadə edilmiş və digər ölkələrin, əsasən Rusiya Federasiyası və İngiltərənin bu sahədəki təcrübələri öyrənilmişdir (Azərbaycan Respublikası Milli Məclisin Arxiv. f.2941, siy.1, iş 899, v.82-84). Müstəqilliyini bərpa etmiş Azərbaycan Respublikasında bədən tərbiyəsinə müasir tələblərə uyğun şəkildə təşkil etmək üçün idmanın maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi də vacib şərtlərdən biri idi. Azərbaycan idmanının hüquqi-normativ bazasının yaradılmasının ardınca, onun maddi-texniki təchizatı bu sahənin perspektivlərini müəyyən etməli idi. Lakin müstəqilliyinin ilk illərində, yuxarıda da qeyd edildiyi kimi, Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü, Qarabağ müharibəsi, sistem transformasiyası nəticəsində yaranmış siyasi və sosial-iqtisadi böhran bütün digər sahələrdə olduğu kimi bədən tərbiyəsi və idman sahəsində də özünü aydın büruzə verirdi. Eyni zamanda, bədən tərbiyəsinin təşkili və idmanın inkişafı üçün zəruri olan maddi-texniki bazanın yaradılması və möhkəmləndirilməsi üçün müəyyən bir zaman kəsiyi tələb olunurdu, çünki SSRİ idmanının tərkib hissəsi olaraq mövcud olmuş Azərbaycan idmanı üçün maddi-texniki bazanın möhkəmləndirilməsi - əslində onun yenidən qurulması demək idi. Bu da öz növbəsində bədən tərbiyəsi, idman və mədəniyyət sahəsində böyük durğunluq yaratmışdı: idmanın hər hansı maddi-texniki bazasının yaradılmasından söhbət belə gedə bilməzdi, üstəlik əvvəlki sovet idmanının maddi-texniki bazası da artıq dağılmışdı və bərpası uzun zaman tələb edirdi. 1990-cı illərin əvvəllərində bu sahədə dövlət siyasətinin və strategiyasının olmaması, Azərbaycanın peşəkar idmançılarının respublikanı tərk etməsi, idman qurumlarına qeyri-peşəkarların rəhbərlik etməsi vəziyyəti bir qədər də kəskinləşdirmişdi (Aslanlı, 2021). 1993-cü ilin ikinci yarısından etibarən Azərbaycanın siyasi, hərbi, sosial-iqtisadi və mədəni həyatında kardinal pozitiv dəyişikliklər dövrü başladı. Azərbaycan Respublikasında idmanın inkişaf perspektivlərini müəyyənləşdirəcək dövlət siyasətinin və xüsusi idman strategiyasının hazırlanması ölkədə idmanın inkişafının hüquqi-normativ bazasını yaratmaqla yanaşı, onun maddi-texniki bazasının yaradılmasına və inkişafına təkan verdi.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 26 iyul 1994-cü il tarixli Fərmanı ilə Azərbaycan Respublikası Gənclər və İdman Nazirliyi yaradıldıqdan sonra Azərbaycan idmanının maddi-texniki bazasının yaradılması üçün də əməli addımlar atıldı. “Azərbaycan Respublikası əhalisi arasında sağlam həyat tərzinin təbliğ edilməsi və bədən tərbiyəsinin maddi-texniki bazasının inkişaf etdirilməsi, bu sahədə ümumxalq yardımının təşkil olunması məqsədi ilə, gənclərin idmana marağını artırmaq və Azərbaycan idmanının beynəlxalq miqyasda çıxması üçün real zəmin yaratmaq zərurətini nəzərə alaraq” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 5 mart 1995-ci il tarixli fərmanı ilə Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında İdman Fondu yaradıldı. Bu fərmanla Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fondundan müstəsna hal kimi İdman Fonduna 2 milyard manat məbləğində vəsait ayrıldı (Bədən tərbiyəsi və idmanla bağlı hüquqi sənədlər. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərman və sərəncamları, qanunlar, dövlət proqramları, qərarlar və normativlər (1994-2008-ci illər), 2008). Bu fərman Azərbaycan idmanının maddi-texniki bazasının yaradılması üçün böyük bir özül yaratmış oldu. Bu özülün üzərində, həmçinin 1997-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisində “Bədən tərbiyəsi və idman haqqında qanun” qəbul edildikdən sonra ölkədə bədən tərbiyəsi işinin təşkili, müxtəlif idman yarışlarının keçirilməsi, beynəlxalq idman yarışlarına Azərbaycan idmançılarının qatılması, ayrı-ayrı idmançıların və idman üzrə mütəxəssislərin mükafatlandırılması, əvvəlki idman binalarının və qurğularının bərpası və yenilərinin, o cümlədən idman komplekslərinin inşası sürətləndi.

Qeyd edək ki, 1997-ci ildə Azərbaycan Milli Olimpiya Komitəsinin rəhbərliyinə İlham Əliyevin gəlməsi ilə ölkədə idmanın sürətli inkişafında və onun maddi-texniki bazanın vəziyyətində əsaslı dönüş yarandı. 1997-ci ilə qədər Milli Olimpiya Komitəsinin özünəməxsus heç bir idman qurğusu yox idi, komitə başqa təşkilata aid binanın bir neçə otağında yerləşmişdi. Azərbaycanda keçmiş SSRİ dövründən qalan, dövlət idman strukturlarına və həmkarlar ittifaqlarına mənsub idman qurğularının bir qisminin istismar müddəti bitmiş, digər qismi isə 1990-cı illərin əvvəllərində ya köhnəlib yararsız vəziyyətə düşmüş, ya da keçid dövründə ölkədə hökm sürən özbaşınalıq, qeyri-sabitlik, baxımsızlıq, dağıdıcılıq siyasəti nəticəsində bərbad hala düşmüşdü. İdman zalları və meydançalarının böyük bir hissəsi öz təyinatı üzrə istifadə olunmurdu. İdman avadanlıqlarının əksəriyyəti köhnəlmiş və dağıdılmışdı. Mövcud idman zallarının təyinatı üzrə işlədilməsi, onların bərpası, idman avadanlıqlarının yeniləri ilə əvəz edilməsi zərurəti kəskin hiss olunurdu (Bədən tərbiyəsi və idman günü haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 4 mart 2005-ci il, Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2005, № 3). Azərbaycan Milli Olimpiya Komitəsi ölkə idmanının maddi-texniki bazasının yaradılması və inkişafı üçün

iki vacib istiqamətdə iş görmüşdür. Bunlardan birincisi Azərbaycan Milli Olimpiya Komitəsinin maddi-texniki bazasını yaratmaq, ikincisi isə mövcud idman qurğularını yenidən qurmaq, onların bərpasını və avadanlıqla təchizatını təmin etmək olmuşdur. Milli Olimpiya Komitəsi 1999-cu ildən öz obyektlərinin tikintisinə başlamış və artıq 2000-ci ilin oktyabrında Bakıda ilk Olimpiya kompleksinin açılış mərasimi olmuşdur. 2001-ci il mart ayının 26-da isə Milli Olimpiya Komitəsinin inzibati binası istifadəyə verilmişdir. 2001-ci ilin dekabrında isə Bakının Maştağa qəsəbəsində Milli Olimpiya Komitəsinin tikdirdiyi daha bir Olimpiya İdman Kompleksi istifadəyə verilmişdir.

Ulu öndər Heydər Əliyevin Azərbaycan idmanına qayğısının ən bariz nümunələrindən biri də idman sahəsində çalışanların sosial təminatı məsələsi olmuşdur; 1990-cı illərin ortalarından başlayaraq bu məsələ dövlət rəhbərliyinin daim diqqətində olmuş, Azərbaycan idmanının maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi işinin tərkib hissəsi olmuşdur. Hələ 2002-ci ildə “Azərbaycanın Olimpiya çempionları üçün Azərbaycan Respublikası Prezidentinin xüsusi Olimpiya təqaüdlərinin təsis edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı imzalanmış, sərəncama görə, Azərbaycan Respublikasında bədən tərbiyəsi və idmanın inkişafına dövlət qayğısının artırılması məqsədi ilə Azərbaycanın Olimpiya çempionları üçün Azərbaycan Respublikası Prezidentinin hərəsi ayda iki milyon manat məbləğində xüsusi olimpiya təqaüdləri təsis edilmişdir (Bədən tərbiyəsi və idmanla bağlı hüquqi sənədlər. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərman və sərəncamları, qanunlar, dövlət proqramları, qərarlar və normativlər (1994-2008-ci illər), 2008). Müasir beynəlxalq münasibətlər əvvəlki yüzilliklərdən həm xarakterinə, həm də diplomatik vasitə və nüanslarına görə xeyli dərəcədə fərqlənir. Bu gün enerji və kommunikasiyalar, mədəni əlaqələr, idman siyasəti XXI əsrin beynəlxalq münasibətlərinin və diplomatiyasının vacib komponentlərinə çevrilmişdir. Bu komponentlər bir tərəfdən, beynəlxalq münasibətlərin xarakterini və istiqamətlərini müəyyən edərkən, digər tərəfdən də, ayrıca götürülmüş bir dövlətin beynəlxalq arenada öz milli dəyərlərini, mədəniyyətini, məfkurəsini təbliğ etmək vasitəsinə də çevrilmişdir. Xüsusilə yeni dünya düzənində, qloballaşmanın və inteqrasiya proseslərinin sürətlə getdiyi bir şəraitdə geosiyasi və geoiqtisadi reallıqlarla yanaşı, mədəniyyətlərarası dialoq, xarici siyasətdə multikultural yanaşmalar, ictimai diplomatiya aktuallaşmışdır. Bu da öz növbəsində XX əsrin sonunda daha yaygın olan “enerji diplomatiyası”nın yerinə, XXI əsrin əvvəllərində “rəqəmsal diplomatiya” və “idman diplomatiyası”nı beynəlxalq münasibətlərin aparıcı vasitələrindən biri kimi ortaya çıxarmışdır (The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations (Studies in Diplomacy and International Relations), 2005). Tarixin bəzi mərhələlərində idman dövlətin

siyasətini müəyyən edən amillərdən biri olmuş, digər mərhələlərində isə dövlət siyasi və iqtisadi məqsədlərlə idmanı idarə etmişdir. Bu da öz növbəsində idmanı yarandığı ilk dövrlərdən etibarən siyasətin bir parçasına çevirmişdir (Geyl, 2006). Müasir dövrdə isə idman öz ənənəvi funksiyaları ilə yanaşı, həm də humanitar və mədəni funksiyaları da yerinə yetirməkdədir. İdman, idman yarışları, idmançıların həyatı artıq peşəkar sahə ilə məhdudlaşmayaraq, müxtəlif problemlərin həllinə, xüsusilə humanitar xarakterli problemlərin – aclıq, irqçilik, gender bərabərliyi, etnik münaqişələr kimi məsələlərə diqqəti yönləndirmək üçün də istifadə edilməyə başlamışdır. İdmanın imkanları o qədər artmışdır ki, o, beynəlxalq münasibətlərin də bir vasitəsinə çevrilmə imkanı qazanmışdır (Pigman, 2014). Müstəqilliyinin 30 ilindən artıq bir dövrünü yaşayan Azərbaycan Respublikası üçün idman 1990-cı illərin əvvəllərindən başlayaraq gənclər siyasətinin başlıca istiqaməti olmaqla yanaşı, xarici siyasətin də bir vasitəsi kimi çıxış etməyə başlamışdır. Azərbaycanda hakimiyyətə Ümummilli lider Heydər Əliyevin qayıdışı ilə respublikanın infrastrukturunun yenidən qurulması, daxili və xarici siyasətinin xüsusi dövlət strategiyasına tabe edilməsi, elm, təhsil və mədəniyyət sahəsində ciddi islahatların aparılması sayəsində idman əlaqələrinin inkişafına da geniş şərait yaradıldı. İdman strategiyasının hazırlanması və həyata keçirilməsi Azərbaycan Respublikasının müstəqil idman əlaqələrinin yaranmasına da imkan verdi. Respublikada bədən tərbiyəsinin təşkilinin və idmanın inkişafının hüquqi-normativ bazasının yaradılması bu prosesi daha da sürətləndirdi.

Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 18 aprel 2001-ci il tarixli “Azərbaycan Respublikasının Gənclər, İdman və Turizm Nazirliyinin yaradılması haqqında” Fərmanına görə, Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Xarici Turizm Şurası ləğv edildi, Azərbaycan Respublikasının Gənclər və İdman Nazirliyi Azərbaycan Respublikasının Gənclər, İdman və Turizm Nazirliyinə çevrildi (Bədən tərbiyəsi və idmanla bağlı hüquqi sənədlər. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərman və sərəncamları, qanunlar, dövlət proqramları, qərarlar və normativlər (1994-2008-ci illər), 2008). Respublikada idman siyasətinin düzgün qurulmasını şərtləndirən amillər içərisində ölkədə uğurla həyata keçirilən iqtisadi və sosial siyasətin də böyük önəmi olmuşdur. İqtisadi islahatların dövlət strategiyası əsasında həyata keçirilməsi, vətəndaş həmrəyliyinə və vətəndaşların ictimai bərabərliyinə əsaslanan sosial siyasətin aparılması, elm və təhsilə prioritet sahələr olaraq önəm verilməsi Azərbaycanın xarici siyasi uğurlarında olduğu kimi, idman siyasətində və diplomatiyasında da zəruri şərtlər olmuşdur. Azərbaycanda bədən tərbiyəsinin və idmanın hüquqi-normativ bazasının yaradılması və maddi-texniki təchizatının müasir dünya standartlarına uyğun təşkili

isə ölkə idmançılarının beynəlxalq arenada iştirakına, böyük uğurlar əldə etməsinə, həmçinin beynəlxalq idman mərkəzlərindən birinə çevrilməsinə imkan yaratmışdır.

İdman diplomatiyasının daha geniş şəkildə reallaşdırılması üçün imkanlar açıldı. Xüsusilə Olimpiya hərəkətinə böyük diqqət ayrılmağa başlandı. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin də qeyd etdiyi kimi, “Olimpiya Oyunları təkcə idman yarışı deyil, həm də böyük siyasətdir. Olimpiya Oyunları böyük bir idman hadisəsidir və deyə bilərəm ki, dünya miqyasında çox böyük ictimai hadisədir” (<https://www.mys.gov.az/idman/idman-siyasti>). Azərbaycan bu gün beynəlxalq idman yarışlarında yüksək göstəricilər nümayiş etdirməklə yanaşı, mötəbər irimiqyaslı beynəlxalq idman tədbirlərinin yüksək səviyyədə təşkil olunaraq keçirildiyi ölkələrdən birinə çevrilmişdir. Bu idman və mədəniyyət hadisələrinin böyük siyasi əhəmiyyətini və Azərbaycan üçün önəmini nəzərə alan Prezident İlham Əliyev Heydər Əliyev Fondunun Prezidenti, Azərbaycan Respublikası Milli Olimpiya Komitəsi İcraiyyə Komitəsinin üzvü, YUNESCO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban xanım Əliyevanı I Avropa Oyunları və IV İslam Həmrəyliyi Oyunlarının Təşkilat Komitələrinin sədri təyin etdi. 2015-ci ildə I Avropa Oyunlarının, 2017-ci ildə IV İslam Həmrəyliyi Oyunlarının Azərbaycanda uğurla keçirilməsi bunun bariz nümunəsi oldu (Aslanlı, 2018).

Nəticə

Göründüyü kimi, Ümummilli lider Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışından sonra ölkədə idmanın və bədən tərbiyəsinin inkişafı dövlət siyasətinin prioritet qollarından birinə çevrildi, bu sahədə yüksəlişin əsası qoyuldu. Heydər Əliyev idmanı həm də milli məfkurə, mədəni irs və düşüncə sistemi, tarixi ənənələr əsasında inkişafını dövlət siyasətinin əsas istiqamətlərindən biri kimi müəyyənləşdirmişdi. Heydər Əliyevin uğurlu idman siyasətinin nəticəsi olaraq Azərbaycan həm də dünyanın idman ictimaiyyəti tərəfindən ciddi tərəfdaş kimi qəbul olundu. Azərbaycanın qısa müddətdə idman sahəsində əldə etdiyi nailiyyətlər sonrakı illərdə daha böyük uğurların təməlini qoymuş oldu. Müstəqil Azərbaycan Respublikasının qarşısında duran tarixi vəzifələrin yerinə yetirilməsi, o cümlədən cəmiyyətin ardıcıl sosial-iqtisadi, mədəni inkişafının təmin edilməsi, ölkəmizin beynəlxalq nüfuzunun möhkəmləndirilməsi, vətəndaş cəmiyyətinin şərtlərinə müvafiq olan şəxsiyyətin harmonik inkişafına nail olunması, Azərbaycan gənclərinin Vətənin müdafiəsinə və inkişafına hazırlanması kimi məsələlərin həlli bədən tərbiyəsi və idmanın daha da sürətlə inkişaf etdirilməsini şərtləndirir. Vətəndaşlarının fiziki cəhətdən sağlam və güclü olması həm də cəmiyyətin təhlükəsizliyinin əsas amillərindən biridir. Azərbaycan Respublikasında vətəndaşların fiziki tərbiyəsinə və idmanın inkişafına böyük önəm verilməsi, gənclər siyasətinin idmanın inkişafı ilə qarşılıqlı əlaqədə həyata keçirilməsi bu gün respublikanın

qloballaşan və inteqrasiya edən müasir dünyada aparıcı yerini müəyyən edən amillərdəndir. Azərbaycanda bədən tərbiyəsi və idman sahəsində xüsusi dövlət siyasətinin aparılması, bu sahədə milli proqramın həyata keçirilməsi Azərbaycan xalqının milli-mənəvi dəyərlərinin qorunmasına, respublikanın beynəlxalq idman əlaqələrinin genişlənməsinə xidmət edir. Bu gün Azərbaycan cəmiyyəti hüquqi, siyasi, iqtisadi, sosial və mədəni inkişaf baxımından vətəndaş cəmiyyəti qurmağa nail olmuşdur və bu prosesdə dövlətin idman siyasətinin böyük rolu olmuşdur.

Ümummilli lider Heydər Əliyev idmanın Azərbaycanın sosial və mədəni həyatında əhəmiyyətindən bəhs edərək qeyd edirdi ki, “İdman, bədən tərbiyəsi, hər bir sivilizasiyalı xalqda, ölkədə olduğu kimi, Azərbaycan xalqının da, Azərbaycan vətəndaşlarının da həyat tərzinin mühüm bir hissəsidir” (Əliyev Heydər Əlirza oğlu. Müstəqilliyimiz əbədidir: Çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, müsahibələr, məktublar, məruzələr, müraciətlər, fərmanlar, 1997). Heydər Əliyevin gənclər siyasətində fiziki tərbiyə və idman məsələlərinə böyük diqqəti və qayğısı, xüsusi strategiya hazırlayıb həyata keçirməsi, Azərbaycanın hər kateqoriyadan olan gənclərinin sosial və mədəni həyata fəal bir şəkildə qoşulması ölkənin idman nailiyyətlərini təmin etməklə yanaşı, onun beynəlxalq nüfuzunun da yüksəldilməsində böyük rol oynamışdır. 2003-cü ildən başlayaraq Prezident İlham Əliyevin bu strategiyayı davam etdirməsi, Azərbaycan Respublikasında gənclərin fiziki tərbiyəsinə və idmanın inkişafına böyük önəm verilməsi, gənclər siyasətinin idmanın inkişafı ilə qarşılıqlı əlaqədə həyata keçirilməsi bu gün respublikanın qloballaşan və inteqrasiya edən müasir dünyada aparıcı yerini müəyyən edən amillərdən olmuşdur.

Ədəbiyyat

Aslanlı, G. (2018). Azərbaycan Respublikasında bədən tərbiyəsi və idmanın inkişafında dövlət siyasəti [Mətn] : (2003-2013-cü illər) [tarix üzrə fəlsəfə d-ru e. dər. al. üçün təq. ol. dis. Avtoreferatı]. AMEA, A. A. Bakıxanov ad. Tarix

Aslanlı, G. M. (2021). İlham Əliyev və Azərbaycanda idmanın tərəqqisi (2003-2020). (Neşriyat yok).

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisin Arxivi. f.2941, siy.1, iş 899, v.82-84.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin İctimai-Siyasi Sənədlər Arxivi, fond 1, siy.58, iş 128.

Bədən tərbiyəsi və idmanla bağlı hüquqi sənədlər. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərman və sərəncamları, qanunlar, dövlət proqramları, qərarlar və normativlər (1994-2008-ci illər). (2008). Avropa.

Bədən tərbiyəsi və idman günü haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərən camı. 4 mart 2005-ci il. (2005). (No. 3). *Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Topplusu*.

Əliyev Heydər Əlirza oğlu. Müstəqilliyimiz əbədidir: Çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, müsahibələr, məktublar, məruzələr, müraciətlər, fərmanlar. İyun, 1995 - noyabr, 1995. (1998). (K. 4). (H. Ə. Əliyev; Buraxılışa məsul: Ramiz Mehdiyev). Azərənəşr.

Geyl, V. V. (2006). *Kratkaya istoriya fizicheskogo vospitaniya i sporta*. Yekaterinburg, GOU VPO UGTU-UI.

Heydər Əliyev və Azərbaycanca Olimpiya Hərəkatı. (2002). (Neşriyat yok).

10 il öncə başlayan yol. Sənədli publisistika. (2007). Azərbaycan Respublikası Gənclər və İdman nazirliyinin nəşri.

Pigman, G. A. (2014). International Sport and Diplomacy's Public Dimension: Governments, Sporting Federations and the Global Audience. *Diplomacy and Statecraft*, 25, 94-114.

The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations (Studies in Diplomacy and International Relations). (2005). (Edited by Jon Melissen). Washington.

<https://www.mys.gov.az/idman/idman-siyasti>